

Bir Enerji Şirketinin İflası:

Enron

Av. Hayati Küçük
Oda Hukuk Müşaviri

Dünyanın en büyük enerji şirketlerinden Enron Corporation iflas etti. ABD'yi olduğu kadar dünyanın pek çok ülkesini, finans kurumlarını ve şirketleri sarsan bu olay, medyada hak ettiği yeri almadı. Enron'un ABD'nin 7. büyük şirketiye batması, belki de dünya tarihinin en büyük iflası anlamını taşıyor. Enron'un iflas sürecinin mali boyutlarının yanında, bu iflasla birlikte ortaya saçılan belli başkaca gerçekler daha da önemli görünüyor. İfşa olanlar, yalnızca ABD yönetimini sarsmakla sınırlı değil, daha fazlasını veriyor bize. İçinde yaşadığımız küresel kapitalizmin işleyiş kuralları ve dünyanın yeni olarak sunulan düzenindeki karar alma süreçlerine ilişkin ayrıntılı ip uçları var. Belki de bu yüzden medyamızın hoşuna gitmedi bu iflas olayı. Ülkemizi de doğrudan ilgilendiren konunun bu yönlerini irdelemeden önce, Enron hakkında biraz bilgi verelim.

Kısa Sürede Büyüyen Enerji Devi: Enron

1985 yılında kurulan Enron Corporation kısa sürede büyüyerek ABD'nin 7. büyük şirketi oldu. Esas olarak satın aldığı enerjinin dağıtımıyla büyüyen şirket, doğalgaz, rüzgar enerjisi ve diğer elektrik üretim ve dağıtımına egemen oldu. İnternet üzerinden çok sayıda ürünün e-ticaret yoluyla pazarlamasını yapıyor. ABD dışında pek çok ülkede de milyarlarca dolarlık yatırımı söz konusu. Bu yatırımlar, Türkiye'den Hindistan'a, Avrupa ülkelerinden, S.Arabistan'a ve Kafkaslar'a kadar pek çok ülkeye uzanıyor. Şirketin batışıyla birlikte zor durumda kalan Hollanda, Avusturya, Japon ve ABD'li banka ve finans kurumları bulunuyor. Buradan, Enron'un birçok ulus kaynaklı sermaye kullandığı anlaşılıyor. Enron'un bir yıl önceki piyasa değeri 80-90 milyar dolar olarak ifade ediliyor. Geçen Ağustos ayında 37 dolar olan hisselerinin değeri, bugün için 29 cent'e kadar düşmüş.

Enron Neden Battı?

HŞirketin batışına ilişkin pek çok neden sıralanıyor. Geleneksel bir doğalgaz şirketiye, bizim de model aldığımız elektrik ticareti işiyle uğraşmaya başladıktan sonra aşırı bir büyüme göstermesi, şirketin sonunu da beraberinde getirmiş. Son üç yılda karlarını aşırı olarak şişirdiğinden, Amerikalı politikacılara milyarlarca dolar para dağıttığından söz ediliyor. Şirketin denetimini ve aynı zamanda danışmanlığını yapan Arthur Andersen şirketi, batıstan kısa bir süre önce, şirketin ana kayıtları dışındaki bütün belgelerini imha ettiğini açıkladı. Bu nedenle şirketin batışındaki ayrıntılar, belki hiç açığa çıkmayacak.

Ortaya Çıkan Gerçekler

İflasla birlikte ortaya saçılan ve skandal olarak adlandırılan en önemli olay, aralarında ABD başkanlarının da bulunduğu pek çok siyasetçi ve bürokrata önemli ölçüde paraların verilmiş olması. Önceki Başkan Clinton'la da yakın ilişkileri bulunduğu söylenen Enron'un Başkanı Ken Lay, Başkan Bush'un seçim kampanyasına da önemli ölçüde bağışta bulunmuş. Amerikan Senato ve Temsilciler Meclisi üyelerine yaklaşık 2.5 milyar dolar para dağıtılmış. Senatoda görev yapanların %40'ı, Temsilciler Meclisi'ndekilerin ise %70'i bu dağıtımdan pay almış. Üstelik şirket Cumhuriyetçi ve Demokrat ayrımı yapmıyormuş ama hemşehrisi olan Bush'a ve iktidardakilere daha fazla veriyormuş. Bush döneminde Beyaz Saray'da halen görev yapan 35 kişinin, Enron'da hisse sahibi olduğu belirtiliyor. Bush'un askeri danışmanlarından Thomas E. White 25 milyon ile 50 milyon dolar arasında değişen hisseye sahipmiş. Yine Başkanın siyasi danışmanlarından Karl Rove, müsteşarlarından Charlotte Beers de hisse sahibi olanlar arasında gösteriliyor. Bush'un ekonomi kurmaylarının başı Lawrence Lindsey, Ticaret temsilcisi Robert Zoellick, Ticaret Bakanlığı Danışmanı Theodore W. Kassing ve Denizcilikten sorumlu William G. Schubert'de aynı zamanda Enron'un maaşlı danışmanlığını yapıyormuş. Savunma Bakanı Donald H. Rumsfeld'de Enron hisselerine sahip. Bunlar Enron'un, faaliyet gösterdiği alanlardaki siyasetçi ve bürokratlara verdikleri. Karşılığında ne alındığını tahmin etmek zor olmasa gerek. Nitekim bu konuda da açık bilgiler var. Vergi yasalarındaki hafifletmelerden, enerji alanındaki deregülasyona kadar pek çok mali ve idari yarar yanında, Amerikan enerji politikalarının belirlenmesinde, şirketin doğrudan rol oynadığı yönünde pek çok somut gösterge ve ilişkiye değiniliyor. Şirket, ABD Başkan Yardımcısı ve enerji işlerinden sorumlu Dick Cheney ile de yakın ilişki ve mesai içerisinde. Enron'un başkaca pek çok ülkede yatırım ve

faaliyet gösterdiği göz önüne alınırsa, bu ülkelerde de benzer ilişkiler ve Amerikan yönetimi kullanılmak suretiyle pek çok tavizler alınmış olabileceği tahmin edilebilir. Bu süreçte ortaya çıkan diğer bir gerçek te, Enron'un hem denetçiliğini, hem de danışmanlığını yapan Arthur Andersen şirketinin, Enron'un muhasebe kayıtlarında yaptığı pek çok usulsüzlüğü raporlara geçirmemiş olması ve şirket iflas etmeden hemen önce, bir çok belgeyi imha etmiş olması. Bu durum, 100 yıla yakın geçmişi olan bir denetim şirketinin güvenilirliğini kaybetmesi yorumundan çok, denetim işinin, şirketlerin kirli ve usulsüz işlemlerini örtbas etmeye yönelik olduğunu göstermektedir. Arthur Andersen, diğer bazı Amerikan denetim şirketleriyle birlikte, Türkiye'de de faaliyet göstermektedir.

Enron'un Türkiye İle İlişkileri

Enron Türkiye'de de Trakya Elektrik'in %50'sine, OPET'in ise %7.75 ile %16.67 arasında değişken hissesini elinde bulunduruyor ve bu şirketin bir adet A grubu imtiyazlı hissesine de sahip. 1998 Ocak ayında, Türkiye'de ortak arayan ABD'liler arasında Enron'un da adı geçiyordu. Bilindiği gibi YİD yöntemiyle kurulan ilk elektrik santralleri arasında Enron'un büyük ortağı olduğu Trakya Elektrik Üretim ve Ticaret Doğalgaz Kombine Çevrim Santrali bulunuyor. 498 megavatlık santral, Nisan 1999'da erken üretime, Haziran 1999'da ise ticari üretime geçmişti. Birlikte kurulan diğer santrallerle birlikte, Trakya Elektrik'le yapılan YİD sözleşmesi büyük tartışmalara neden olmuştu. Anlaşmaya göre, bu şirketin ürettiği enerjinin 8 cent'ten TEAŞ'a verildiği bilgisi verilmişti. TEAŞ ise, 8 cent'e aldığı elektriği, TEDAŞ'a 4 cent'e satıyordu. Diğer yandan, henüz Anayasa'da tahkimle ilgili değişiklikler yapılmadan çok önce imzalanan bu sözleşme, uyuşmazlıkların çözüm yolu olarak tahkimi öngörüyor. 18 Ocak 1998'de ABD Ticaret Bakanı William Dally 64 kişilik bir heyetle Türkiye'ye gelmişti. Heyette yer alan şirket temsilcileri arasında, Enron'un da temsilcisi bulunuyordu. Bu ziyaret sırasında, tahkim konusu ve Danıştay'ın imtiyaz sözleşmelerini inceleme yetkisi tartışma konusu yapılmıştı. ABD Ticaret Bakanı ve Şirket yetkilileri, tahkim şartının bir dayatma olarak "mutlaka sözleşmelerde yer almasını" ve Danıştay'ın yetkilerinin ise kısılmasını istemişlerdi. Bilindiği gibi daha sonra, yabancı sermayenin ülkeye akacağı yalanlarıyla, Anayasa'da istenilen yönde değişiklikler yapıldı. Enron şirketi, Türkiye'deki enerji politikalarıyla yakından ilgilidir. Nitekim, Eylül 2000'de gerçekleştirilen ve açılış konuşmasını Müsteşar Yurdakul Yiğitgüden'in, kapanış konuşmasını ise Enerji Bakanı Cumhur Ersümer'in yaptığı Enerji Konferansı'nın diğer konuşmacıları arasında Enron petrol firması Başkan Yardımcısı Tom Briggs'de bulunuyordu. Konferansta, uluslar arası tahkim, elektrik, doğalgaz ve petrol piyasasına ilişkin yeni düzenlemeler ele alınmıştı. Bunların dışında Enron, Hazar Denizi üzerinden Türkiye'ye getirilecek Türkmen doğalgazına ilişkin boru hattının 3 milyar dolarlık bir projesiyle de ilgileniyordu.

İflasın Düşündürdükleri

Enron'un batışıyla ilgili bu süreçte ortaya çıkan bilgiler, ABD ve diğer ülkelerdeki ekonomi politikalarının, az sayıdaki dev şirketler tarafından belirlendiğini gösteriyor. Bütün bunlar zaten biliniyor olmakla birlikte, sistemin nasıl işlediği bizzat resmi ağızlardan açıklanmış oldu. Türkiye'de özelleştirme süreci başlatılırken, halkın ikna edilmesi için ortaya pek çok gerekçe konulmuştu. Bunlardan en önemlisi ise, KİT'lerin siyasetçi ve bürokratlara bağlı olmaları nedeniyle, buraların çiftlik gibi kullanıldığı, dolayısıyla üretken ve verimli olmadıkları; özelleştirildikleri takdirde, siyasetten arınmış, daha etkin faaliyet gösterecekleri şeklindeydi. Oysa kamu hizmetlerinin özelleştirilmesiyle, ortaya çıkan özel tekellerle, siyasetçi ve bürokratların daha da iç içe geçtikleri, kamu yararına çalışması gereken yetkililerin, birer şirket temsilcisi gibi davrandıkları gerçeği bu olayla birlikte tekrar gözler önüne serilmiştir. ABD'de yaşanan skandal yalnızca Enron'la sınırlı değildir. Nitekim dev şirketlerin benzer yöntemlerle çalıştığı, Temsilciler Meclisi'nin kimi üyeleri ve Amerikan basını tarafından ifade edilmektedir. The New York Times'dan Paul Krugman, "Basının şüphelendiği gibi, yönetim de, Enron'a ilişkin son açıklamaların, Amerikan tarzı ahbap çavuş kapitalizmi üzerindeki kapağı kaldıracığından korkuyor" yorumunu yaparak devam ediyor; "Son Enron açıklamalarından birkaç gün önce, yönetim, enerji santrallerine ilişkin kirlilik yasalarını zayıflatma niyetini açık ediyor; geçen hafta, Nevada'da radyoaktif materyal stoklamaya ilişkin tartışmalı planı uygulamaya koyma kararını ilan etti. Bu kararların her biri, Bush'la sıkı fıkı olan şirketler açısından milyarlarca dolarcom anlamına geliyor." 1980'li yıllarda, bütün dünyada başlatılan ve ülkemizde de hiç bir kamu yararı gözetmeksizin uygulanmakta olan özelleştirmeler, dünya çapında tekelleşmiş dev şirketlerin talep ve çıkarları doğrultusunda gerçekleşmektedir. Bu şirketlerin lobicilik faaliyetleri bütün dünyaya yayılmış durumdadır. Diğer yandan, IMF ve Dünya Bankası gibi kuruluşlar aracılığıyla, talep

ettikleri bütün tavizleri kolayca almaktadırlar. Yapılan özelleştirmeler, iddia edildiği gibi ülke ekonomisine hiçbir olumlu katkıda bulunmamış, müşteri konumuna getirilen kamu hizmetinden yararlananlar, bu hizmetleri daha pahalıya elde etmeye başlamıştır.